

Vliegtuigen boven de stad

Vrijdag 10 mei 1940

Fien wordt er wakker van. In één klap zit ze rechtop in bed, want ze weet dat er iets niet klopt. Met bonkend hart luistert ze naar het onbekende geluid, het gebrom.

Hoe laat is het? Door een spleet tussen de gordijnen valt een streep vaal, grauw licht op de wijzers van haar wekker. Tien over vier. Fien springt uit bed en rukt het rechtergordijn open. De zon is nog niet boven de daken gestegen.

Dan ziet ze wat het geluid veroorzaakt: vliegtuigen boven de huizen van de Diergaardelaan. Ze verschijnen en verdwijnen, naast elkaar in een eindeloze rijen. Stomverbaasd kijkt ze ernaar. Waar komen die dingen vandaan en waar gaan ze naartoe? Hier kan ze dat niet zien. Ze moet naar buiten. Het dak op! Vandaar heb je goed zicht; dat weet ze van de avonden sterren kijken met David.

Op de stoel tegenover het bed liggen zoals altijd de kleren voor de nieuwe dag klaar. Voor het eerst van haar leven ziet Fien het nut daarvan in. In twee tellen heeft ze zich aangekleed.

Ze denkt er geen moment aan dat haar ouders en Rob nog slapen en rukt de deur van haar zolderkamer zo hard open dat hij tegen de houten muur knalt.

Rob komt zijn kamer uit en kijkt haar verdwaasd aan. In één hand houdt hij zijn nieuwe trein.

‘Fien! Het is midden in de nacht! Wat is er in vredesnaam aan de hand?’ Pap staat in zijn gestreepte pyjama onder aan de trap. Zijn dunne haren staan alle kanten op. ‘Is het oorlog?’

Door haar vaders grappig bedoelde vraag snapt ze ineens wat er gebeurt.

‘Ja,’ antwoordt ze rustig. ‘Het is oorlog. Hoor maar.’

Nu komt ook mam op blote voeten uit de slaapkamer. Ze legt een arm om paps middel en drukt zich tegen hem aan. In stilte luisteren ze met zijn vieren naar het gebrom.

‘Vliegtuigen,’ legt Fien dan uit. ‘Heel veel vliegtuigen, maar ik kan niet zien waar ze heen gaan.’

‘Jij was op weg naar het dak,’ begrijpt haar vader. Hij haalt zijn hand door zijn haar. ‘Ga maar vast. Ik kom zo.’

‘Hans!’ Mam hoeft haar verontwaardiging niet uit te leggen.

‘Tine, dat kind valt er heus niet vanaf. Ze is verstandiger dan jij denkt.’

Fien wacht het gesprek van haar ouders niet af. Ze zet de houten trap onder het luik en klimt omhoog. Met haar schouder duwt ze het luik open. De kruipolie van David zorgt ervoor dat het geluidloos gaat. Daardoor kan ze op heldere avonden het dak op zonder dat haar ouders het horen. In één beweging zit ze met haar billen op het grind. Ze draait zich om en gaat staan.

Hierboven is de dreiging onontkoombaar. Het gedreun van de motoren trilt door Fiens lijf. De vliegtuigen vliegen heel laag over, ze kan ze bijna aanraken. Zou dat iets betekenen? Dat ze hun doel bijna bereikt hebben?

Dan ziet Fien de mensen. In groepjes staan ze, steun zoekend bij elkaar onder de wijde lucht. Een golf van opwinding slaat door haar heen. Oorlog! Zo spannend! Wie heeft dat nou meegemaakt?

Daar is David. Met hem kan ze erover praten. Hij staat op zijn eigen dak, alleen. Net als zij. Zijn vader zal vast ook zo komen. Fien loopt naar hem toe, terwijl ze haar vest dichtknoopt. Het is nog fris, maar je kunt ruiken dat het een war-

me lentedag wordt. Wat zal er vandaag allemaal gaan gebeuren? Haar hele lijf tintelt, klaar om het mee te maken. Dit zal haar brave leven in één keer op zijn kop zetten, ze weet het zeker!

‘David...’ De woorden blijven in haar keel steken als ze haar buurjongen en beste vriend aankijkt. Zijn gezicht is wit, grauw bijna. De donkere lok die over zijn voorhoofd valt, maakt dat hij er spookachtig uitziet.

‘Fien.’ Hij kijkt haar niet aan. Zijn blik laat de vliegtuigen niet los. Alsof hij ze met zijn ogen zou kunnen sturen, die vreemde machines. ‘Het is oorlog. Nederland wordt door het kwaad overvallen, en we kunnen er niets aan doen.’

De opwindning verdwijnt uit Fien, als de lucht uit een lekke fietsband. David vat het zo zwaar op... Ze snapt het niet. Ze zijn al zo lang dikke vrienden, voelen elkaar altijd haarfijn aan. Wat maakt dit voor hem zo anders dan voor haar?

‘Zijn het geen Nederlandse vliegtuigen?’ probeert ze tegen beter weten in.

David trekt een mondhoek op, een mislukte glimlach. ‘Er staan grote hakenkruizen op de staarten. Je bent toch niet kippig?’

Fien huivert. Zo bitter kent ze David niet. ‘Misschien gaan ze naar Engeland, en vliegen ze gewoon over ons land zonder te landen.’

David laat zich op het dak zakken. Fien gaat naast hem zitten, haar blote knieën op het harde grind. ‘Het spijt me, Fien,’ zegt David dan. ‘Oorlog met Duitsland betekent voor mij iets anders dan voor jou.’

‘Waarom?’

‘Ik ben een Jood, jij niet.’

Fien haalt onwillig haar schouders op. Nou en? Sinds David vijf jaar geleden naast hen is komen wonen, is er maar één verschil tussen hen: hij is een jongen en zij een meisje. Dat is

niet altijd makkelijk; in de klas zijn ze met hun vriendschap gepest. Vorig jaar was dat het ergst, toen ze in de vijfde zaten. Zo vaak als ze toen nageroepen werden: 'Fien loopt met David, Fien loopt met David...' Sindsdien laten ze in de klas weinig meer merken van hun vriendschap en ze lopen het laatste stuk van en naar school ieder alleen. Misschien laf, maar nu gaat het goed. En zo moet het ook blijven.

David is een Jood, maar daar staat ze nooit bij stil. Er wonen meer Joden in hun straat, maar ook christenen en socialisten. Dat zijn ze bij Fien thuis. Zij gaan niet naar de kerk of naar de synagoge, zoals de anderen. Maar waarom is oorlog voor de een erger dan voor de ander? Ze kijkt David vragend aan.

'We zijn uit Duitsland gevlucht, vijf jaar geleden. Mijn vader en ik. Dat weet je toch?'

Fien knikt. Ze hebben het er nooit over. David was zeven toen hij hier kwam wonen. Toen spraken ze niet over dat soort dingen. En later was het iets dat bij David hoorde. Iets waar ze niet naar vroeg, net zo min als naar zijn ontbrekende moeder.

'We zijn gevlucht omdat de NSDAP aan de macht kwam, de Nazi-partij van Hitler. Eerst zaten de Nazi's gewoon in de regering, maar al heel snel hadden ze de anderen eruit gewerkt. Gelijk vanaf het begin heeft Hitlers regering maatregelen tegen Joden genomen. Volgens hem zijn de Joden de oorzaak van alle kwaad op de wereld, en van de slechte economie van Duitsland. Joodse musici werden uit orkesten gezet, Joodse ambtenaren ontslagen, en dus ook professoren en rechters en zo. Joodse artsen mochten alleen nog maar Joodse patiënten behandelen, advocaten behielden alleen nog maar hun Joodse cliënten. En dat was pas het begin.'

'Jouw vader werkt toch in een kledingwinkel, net als de mijne?' zegt Fien voorzichtig.

‘Nu wel, maar vroeger niet. Hij was hoogleraar natuurkunde, professor aan de universiteit dus. Van de ene op de andere dag hoefde hij niet meer terug te komen. Het ergste vond hij dat geen van zijn collega’s en studenten protesteerde toen hij ontslagen werd.’

Dus daarom kan Davids vader zoveel meer uitleggen over het heelal dan die van haar. Daar heeft ze nooit eerder bij stilgestaan.

David slaat zijn armen om zijn knieën en trekt ze tegen zich aan, alsof hij het koud heeft. ‘Niet lang daarna braken er in onze stad rellen uit, gericht tegen Joden. De ruiten van mijn opa’s winkel werden ingegooid. Een van de stenen raakte het hoofd van mijn moeder. Ze was op slag dood.’

Davids stem trilt. ‘Mijn vader was verlamd van verdriet, en van angst. Voor hem hoefde het allemaal niet meer. Maar mijn opa vond dat we moesten vluchten. Hij heeft geregeld dat mijn vader hier in Nederland een baan kon krijgen, bij een verre neef van hem. “Doe het dan voor David,” zei mijn opa. En zo zijn we hier gekomen.’

Fiens hoofd tolt. Ze gaat staan en wrijft haar pijnlijke knieën. De steentjes van het grind hebben er rode putjes in gedrukt. Wat is ze een blind paard geweest, al die jaren. David is gevlucht, zijn moeder is vermoord en zij heeft er nooit naar gevraagd. Is ze wel zo’n goede vriendin voor hem?

David komt naast haar staan. Boven hun hoofd grommen nog steeds de motoren van de Duitse vliegtuigen. Hetzelfde geluid klinkt nu anders voor Fien, dreigender. Zijn de machines echt op weg naar Engeland, zoals ze tegen David zei? Of is dit een aanval op hun eigen land? Fien weet weinig van de wereldpolitiek, veel minder dan David en ze begrijpt nu waarom. Als je vlucht, vergeet je de aanleiding nooit meer.

Een eindje verderop staat haar vader. Met zijn handen in de zij staat hij te praten met de buurman van de andere kant. Fien kijkt om zich heen.

‘Waar is jouw vader?’

David steekt de handen diep in zijn zakken. ‘Ik denk dat hij in bed ligt.’

‘In bed?’ Fien begrijpt er steeds minder van. ‘Slaapt hij?’

David schudt zijn hoofd. ‘Natuurlijk niet. Hij...’ David aarzelt. ‘Ik heb hem al heel lang niet meer zo gezien. Hij ligt in bed zonder te bewegen en hij staart naar het plafond. Het is alsof hij verlamd is. Als ik wat zeg, reageert hij niet.’

Fien probeert het voor zich te zien: Davids vader gestrekt op zijn sprei, armen naast zich, keurig in pak zoals altijd, zijn weinige haren glad naar achteren gekamd. Ze kan zich die man niet in pyjama voorstellen.

Ze legt haar hand op Davids schouder. ‘Hij denkt natuurlijk dat jullie voor niets gevlucht zijn, maar dat is niet zo. Jullie moeten opnieuw vluchten.’ Fien luistert met verbazing naar haar eigen woorden. Waar haalt ze het vandaan?

Voor het eerst ziet Fien iets van de oude David terug. In zijn donkere ogen glanst iets van hoop. ‘Opnieuw vluchten?’ Hij staart in de verte. Zijn gebogen schouders lijken iets rechter dan daarnet. ‘Toen mijn vader en ik vijf jaar geleden hierheen kwamen, ging mijn oudste neef naar Engeland. Hij werkt er ook in een modezaak volgens mij. Daar kunnen we vast terecht. Ik ga mijn vader halen!’ Hij draait zich al naar het luik.

‘Wacht!’ Fiens stem klinkt harder dan ze bedoeld had. ‘Weet je al hoe je daarheen gaat?’

David kijkt haar beschaamd aan. ‘Geen idee.’

‘Ik wel,’ zegt Fien. Ze ziet het ineens helder voor zich. ‘Laten we naar de haven gaan. We wonen toch niet voor niets in Rotterdam? Kijken of er een boot naar Engeland vaart. Als we er een vinden, kunnen we je vader halen.’

David kijkt aarzelend naar Fiens vader, die nog steeds met de buurman staat te praten. ‘Mag jij nu naar de haven?’

‘Jij?’ kaatst Fien terug. Het gevoel van avontuur is weer terug. Oorlog is naar, maar ook spannend.

David grinnikt. ‘We hebben ook niet gevraagd of we ’s nachts op het dak naar de sterren mochten kijken.’

‘Precies,’ zegt Fien. ‘Voorlopig zegt niemand dat het níét mag.’ En ze duwt haar beste vriend in de richting van zijn dakluik. ‘Mijn moeder kan elk moment naar boven komen, dus laten we via jouw huis naar buiten gaan.’

Naar de haven

‘Waar moeten we heen?’ David kijkt Fien afwachtend aan.

‘Gewoon, naar de haven.’ Fien begint te lopen. Dit is ze niet gewend, David die haar de touwtjes in handen geeft.

‘Naar de haven... Lekker ruim begrip,’ moppert David terwijl hij achter haar aan loopt. ‘Gaan we naar de Leuvehaven, de Wijnhaven, of naar de Maas zelf?’

‘We doen geen wetenschappelijk onderzoek,’ ketst Fien meteen terug. ‘Je wilt weg. Maakt het jou uit op wat voor boot? Als-ie maar in de richting van Engeland vaart, lijkt me.’

David maakt een paar grote passen om met haar gelijk te lopen. ‘Nou, een roeiboot heb ik minder graag, of een kano...’

Fien kijkt opzij. David trekt even zijn wenkbrauwen op, zoal hij altijd doet als hij een grapje maakt. Opgelucht schiet ze in de lach. ‘Laten we de Coolsingel aflopen en vandaar naar de Leuvehaven gaan. We vragen alle schippers of ze naar Engeland varen, tot we er één vinden.’

‘Mee eens,’ zegt David. ‘Tot het moment dat we een beter plan krijgen, tenminste.’ Hij zwijgt even. ‘Zo vroeg heb ik nog nooit door de stad gelopen, jij wel?’

Fien schudt haar hoofd. Het is ook zo tegenstrijdig allemaal. Alles in de lucht wijst erop dat het een heerlijke lentedag wordt, en tegelijkertijd is er het voortdurende gebrom, dat het begin van een oorlog aankondigt. Aan de ene kant is het heel spannend om hier zo vroeg in de ochtend te lopen, maar aan de andere kant is het voor David een zaak van leven of dood, ook al probeert hij nog zo gewoon te doen.

Ze zijn niet de enigen op straat. Hier en daar staat een groepje mensen met elkaar te praten, anderen lopen gehaast

en doelgericht voorbij. Alles lijkt met de oorlog te maken te hebben.

In de verte klinkt nu gedreun. Wat is dat? Fien blijft staan om ernaar te luisteren. Het klinkt als onweer.

David is dit keer sneller. 'Afwergeschut.'

'We schieten terug, zie je wel!' Fien trekt aan Davids arm. Ze moeten opschieten!

'Ze vliegen dus niet alleen over ons land heen, Fien.'

Weer die bittere toon van daarnet. Fien zwijgt. Wat moet ze zeggen?

Als ze nog maar net op de Coolsingel zijn, verandert het geluid van de vliegtuigen van regelmatig gebrom naar een onregelmatig scheuren, knetterend, met korte tussenpozen. Fien gaat naar het midden van de straat en legt haar hoofd in de nek. Het zijn andere, kleinere vliegtuigen dan daarstraks, die elkaar achtervolgen.

'Dit zijn jagers, Nederlanders die Duitsers nazitten, en andersom,' zegt een oudere jongen die naast haar komt staan. 'Daarstraks waren het Duitse bommenwerpers.'

Bommenwerpers. Het woord echoot na in haar oren. Bommenwerpers. Oorlog. Het gebeurt echt, maar op een of andere manier blijft het onwerkelijk. Alsof ze zo wakker zal worden uit een nare droom.

'Kom, Fien.' Nu is het David die haast maakt. Zonder te praten lopen ze door in de richting van de haven. Ze rennen bijna, elk moment lijkt te tellen.

Als ze bij de Leuvehaven aankomen, begrijpt Fien dat de vraag van David daarstraks niet stom was. In één blik ziet ze, dat dit niet de plaats is waar ze moeten zijn. Tjalken, aken; deze haven is voor de binnenvaart. Hier vinden ze geen schipper die spontaan naar Engeland vaart op de vroege morgen. Deze schepen zijn niet zeewaardig.

Waarom heeft ze niet logisch nagedacht? Fien zucht en

kijkt om zich heen. Waar vinden ze wel een schip voor David en zijn vader? Het aanhoudend gedonder van het afweergeschut dreunt het gevoel van zorg als een heimachine bij haar naar binnen. De oorlog is echt, en David moet daarvoor vluchten.

Verder gaan ze, zo hard als ze kunnen. Fiens rug is klam van het zweet. Ze had nooit gedacht dat ze zo'n eind rennen vol kon houden.

Daar is de Maas. Hijgend staan David en Fien naast elkaar stil op de Boompjes. Fiens hart gaat als razend tekeer en langs haar voorhoofd loopt het zweet nu in straaltjes naar beneden. Ze zijn bij de rivier, maar waar vinden ze een schip?

David knikt in de richting van de Willemsbrug. Hij heeft gelijk, ze moeten naar de andere kant van de Maas. Naast elkaar wandelen ze erheen. Fien ademt in door haar neus, en uit door haar mond. Zo geluidloos mogelijk. Ze wil niet dat David merkt dat ze buiten adem is. Met gym is hij de snelste van de klas, en Fien hoort bij de langzaamste meisjes. Normaal vindt ze dat niet erg, zij kan andere dingen. Maar nu is het frustrerend dat zij degene is die David ophoudt.

Voor ze bij de brug zijn, gebeurt er iets anders. Iets wat al hun plannen op de kop zet. Van alle geluiden maakt zich er één los. Het geronk van een vliegtuig klinkt steeds dichterbij.

Een watervliegtuig! Onder de vleugel prijkt een hakenkruis. Het daalt boven de schoorstenen van het schip van de Holland Amerika Lijn aan de overkant, glijdt de Maas op en taxiet dan terug in de richting van de Willemsbrug. Duitsers. Ze landen midden in de stad, alsof het de gewoonste zaak van de wereld is. Daar is nog een watervliegtuig en nog een. Waarom zijn er geen Nederlandse soldaten die ze tegenhouden?

Fiens benen worden zwaar, alsof ze eerder dan haar hoofd begrijpen dat het geen zin meer heeft om nog een stap te zet-